

ОПТИМИСТИЧНА ОЦЕНКА НА НАШЕТО СЪВРЕМИЕ

Страхил Попов

Когато се докоснем до поезията на Матей Шопкин, анаги у нас прозвучават гласът и пулсът на нашето време, на нашия съвременник. Сравнително далеч от смътното въображение, тя е относително самостоятелен живот в самата реалност, която заобикаля поета и читателя. И една оптимистична ретроспекция на минали драматични мигове, сред които кънги едно велико име — името на България. Преплитат се в диалектическо единство интимните изповеди на индивида-поет и социално-гражданските императиви на личността — продукт и творец на своето време.

Ние вярваме на човека Матей Шопкин, когато, погълпил се изцяло в „Априлската балада“ Копривщица, избира пред това изконно българско светило частъ на своята равностетка („Вечер в Копривщица“ — Априлски коловози). Не е ли твърде рано за равностетка? Та той все още не е достигнал „на попрището жизнено в средата“. А мигът на отчет пред себе си и историята обикновено настъпва дълго време след средата на жизненого поприще, когато приближават неусетно меланхолните отблясъци на късната есен и прозвучат тъжните акорди на един почти приключил живот. Но духът на поета отклонява очевидните стойности на обективната логика и чрез подтекста на своето стихотворение налага личната си конкретна истина. А тя гласи: в нашето бурно време всеки човек трябва да бъде готов да направи своя отчет пред своето и идните поколения. Да бъде приемник и активен продължител на българския дух, подкрепян всеки миг от пламъците на „прабългарската твърд“.

А може би трябва да си припомним и едно друго стихотворение, в което алегорията разбулва и изяснява по най-категоричен начин жизнерадостта и оптимизма на човека.

Не, не питайте помня ли нощи студени
и къде през готемите зими съм бил.
Аз съм стрък от априлското буйно цъфтене
Аз съм цвят от прекрасния месец Април!

(„Песен за Април“ — Априлски коловози)

Да, онова размразяване, което възвърна младостта на времето и свега и позволи обогатяването на човешката душевност с нови ценности, потъпквани в ледения мраз на близкото минало.

Едно проникновение в личните съдби и вълнения, в сложния кръговрат на нашето време. Не от фасадно-показна скромност, която разчита на опровержение, за да се постигне удовлетворение за „избраника“ по негативен път, поетът пряко заявява:

Както идва

над божия свят

утринта —

тъй в живота ще дойде и той — неизменният.

А за нас? . . . Ще остане за нас гордостта.

Гордостта, че сме скромни предтечи на гения!

(„Предтечи“ — [Априлски коловози])

Колко поети в нашата литературна история са се самонадценявали и колкото малко от тях са останали „живи“ до днес! Тук обаче присъствува една безпощадна автохарактеристика, в която искреността е в особено силна позиция, функция от сложния динамизъм на епохата. Поетът произнася своята истина, говори съвременникът и съвременността — тази реч е необходима. Поетът трябва да изпълни своята заветна мисия, която е смисълът на самия живот. Затова думата в поезията на М. Шопкин е трансформирана в „тон“ на настроението, чувствата, мисълта.

Той създава една поезия, художествен израз на една прогресивна идеология, най-прогресивната на нашето време. С истинска тревога за стойностите на своята епоха поетът остро диференцира позициите, бди над чистотата на чувствата, търси полюсните състояния на любовта и омразата, една модерна интерпретация на ботевския плам. Затова и вапцаровските „антени“ прозвучават с пълна сила („Антени“ — Везни). Поетът дори не се бои от преките ударни единици на публицистиката, които, употребени неумело, биха прозвучали като суха декларативна фраза сред морето от поетически средства („Писмо“ — Везни). Има нещо, което трансформира обикновените публицистични термини в художествена стойност. И това е поетическата идея, която налага своите закони. Съвсем непринудено се взаимопроникват и обуславят политическата дейност, социологията, философията и поезията. Затова така неподправено-изповедно, но и пределно ясно звучат думите на поета: „червеният цвят на мойта идея остава от кръвта ми по-скъп!“ („Болка“ — Везни).

Без съмнение тук думата присъствува при пълното отсъствие на маската за мисълта. И все пак съществува един разговор „подземен“, недоизречен.

Затова ние по емоционален (а не умозрителен) път възприемаме поетовата (и нашата) идеология, която разграничава двата „полюса“, „два въпроса“, двете „витрини“ — на бар „Астория“ и Музея на революционното движение. Защото войнственият дух на тази поезия кореспондира емоционално и логически с нашите мисли и чувства. И това съвсем не е ефектната пуританска логика, а смисълът на нашия живот. Действително един истински поет никога не „фабрикува“ идеологически системи; той ги формира от самата реалност, както читателят ги открива в художественото произведение. Има дори случаи, когато творецът не назовава пряко своето верую, но то се долавя отвъд „съдържанието“ на творбата. А това е несъмнен художествен факт в стиховете на М. Шопкин. И едно голямо постижение на художника, който не търси двусмислицата на предпазливия благодушен „добър“ човек.

У М. Шопкин през душевността на неговия лирически герой прозира непримиримостта на неговия създател към тъмните сенки на живота. В такъв случай в поетовата „аз“-изповед присъствува и друго лице, което съзнателно е извикано като противодействаща величина. И това противоречие е необходимо на твореца-личност, който чрез езика се освобождава от силите, бушуващи в душата му, и се оформя като пълноценна единица. И още нещо: чрез подобно конфронтиране поетът (и лирическият герой) доближава читателя, внушава му всички свои преживявания и го принуждава да мисли и чувства

не като него, а като индивидуалист — като съвременен член на обществото. Затова съвременният читател възприема безпощадната мисъл на Матей Шопкин за предателя като своя истина, проецирайки я върху своя индивидуален опит. Един нов хуманизъм, далеч от абстрактното благодушие и търпимост („Утринна молитва“ — Вечерен сняг, 1966). А това са нотки, които водят пряко към пронизаната с политико-интернационални идеи поезия на Смирненски. И една индивидуално изживяна болка от трагедията на времето („Паралели“ — Вечерен сняг). Без съмнение голямата цел на поета не се състои само в една „покана“ към читателя да проникне в душевността на лирическия герой. Той трябва да се насочи и към собствените си душевни пластове. Осъществява се една „илюзия“, характерна само за поезия, съзвучна с времето си. Като че ли читателят, активно възприемайки текста, чува своя вътрешен глас и този на неговия създател. Художественото възприемане се трансформира в художествено „виждане“. Тук звучи не просто идеята на комуниста, възплътена в психиката на лирическия герой (и поета), а комунистическата идеология като дихание на читателя — човека — и съвременността. Ето как поезията навлиза в областта на своята пълна публична изява — една особеност на нашето време, в което всяка човешка дейност разширява неимоверно интимните си сфери.

Гражданско-политическите стихотворения са един творчески експеримент на М. Шопкин, един поход към душевната диалектика на неговия съвременник.

Поетът чувствава, че сложният динамизъм на епохата не може да бъде интерпретиран само в рамките на късия лирически жанр. Паралелно с творческото му изразяване все повече поемата и лирическият цикъл заемат своето място (поемите в стихосбирката „Потомък“, 1967, циклите в същата стихосбирка и в стихосбирката „Априлски коловози“). Обхващам ли изцяло поетическото дело на М. Шопкин, неминуемо ще ни направи впечатление един привидно странен факт: повторението на някои стихотворения от предишни сборки („Възраст“ — Везни — от „Вечерен сняг“; „Две витрини“ — Везни — от „Вечерен сняг“, „Диалог“ — Везни — от „Територия“, „Бързей“ — Везни — от „Територия“ и др.). И тук съвсем естествено прозвучава „коварният“ въпрос: „Защо?“ Кое кара поета да си „припомни“ по-ранни лирически изблици? Трудно можем да допуснем чисто утилитарната причина за „попълване“ обема на новите стихосборки. Истината е съвсем друга и тя се налага от самото естество на поезията, от непримиримата гражданска ангажираност на художника. „Препечатаните“ стихотворения звучат като мощни лейтмотивни единици. Те са най-съществените отломки-идеи от цялостното философско-политическо верую на поета. Особено убедителна и оригинална като композиция е стихосбирката „Априлски коловози“. Тук всеки лирически цикъл приключва с един фрагмент, който обобщава и синтезира художествената идея в цикъла и същевременно осъществява движението към следващия цикъл. Поетът пише, налага своя поетически тон, но истинското завършване на речта става в душата на читателя. В този смисъл това последно (хронологически) звено от веригата се превръща в съавтор.

Всяка поезия е интимен отглас на поетового „аз“, независимо какви са неговите катализатори. Но има степенувана градация в изразяването на интимното у човека.

Има мигове в живота на всеки човек, в който като натрапчива мелодия прозвучава един „монолог в самотата“. И този монолог е най-непосредствената изповед на раздвоената в драматични стълкновения душа; една езикова форма, която интерпретира особени състояния („Пепел“, „Среща с първата любов“, „Търновска балада“ — Вечерен сняг).

Случайно ли е, че нежните трепети на любовното чувство проникват в поезията на М. Шопкин почти винаги през стилизираната атмосфера на спомена? Очевидно не. Споменът е своеобразен катарзис за душата, той отстранява ненужните случайни напластявания и „запазва“ само най-същественото, най-поетичното, онова, което има тенденция за развитие. Това са само екстремни, душевни ситуации, които характеризират пълнокръвието на човека: състояния, в които тревожните видения подсилват ритъма на настоящето. Финалът на „Златни брези“ (Потомък) звучи като една реалност в бляна, като музика на две сърца, обединени от драматичната магия на любовта-чувство:

Снегът в просъница шуми,
Под стрехите заспиват ветровете.
И ние ще заспим. . . сами. . . сами!
Сами като брези по върховете. . .

Дори пейзажът придобива символни очертания — една материализирана интерпретация на чувството, функция на човека. Контаминацията между природата и духа е очевидна, антропоморфическите аналогии прозират красноречиво.

През 40-те години на нашия век един голям хуманист в известното „писмо до генерал Х“ със същата категоричност призовава поезията като живителен лъч в света на „кръстословиците“ и безпринципната политика. „Грегорианската песен“ на Антоан дьо Сент-Екзюпери беше удар срещу сивото в живота. Нищо чудно, ако нашият поет избухва със свещения глас на будната съвест, с болката на здравословния дух против сладникавата превратна интерпретация на една минала меланхолия. Не, Сергей Есенин не може да бъде идеал на застоя, защото неговата смърт не е била следствие от тихото тлеене на живота, а една бурна присъда над „лепката прах на пошлостта“ („На гости у нищите“ — Потомък). Болестта на нашето време? — категорично не! По-скоро бунтът на поета против тесния кръг на някои хора, които гледат на света през аромата на алкохолните пари. Един гневен вик срещу отровните изпарения на човешката завист („Завист“ — Вечерен сняг); и едно безапелационно предупреждение към съвременника: пазете се от бездушието на „човека-формула“, чието присъствие сред нас не е безобидно. Възприел догматичните истини на века, той върхлита с категоричността на „новоосветения“ парвеню, за да „владее планетите на нашите сърца“ („Предупреждение“ — Везни).

И все пак мисълта (и думите) на поета се налагат — осъществява се непрекъснато движение от предметното към абстрактното в съзнанието на читателя. Поетическата реч трансформира житейския факт в символ, в който единството на човешкото и природното битие е очевидно. Стихотворението „Гасене на вар“ (Априлски коловози) е едно от най-големите поетически завоевания на М. Шопкин. Едно непринудено преливане на обективно конкретно и поетически абстрактно.

Какво значение имат тъмните вечерни сенки на небитието? Човекът може да живее и отвъд живота, пречистен от коварната негасена вар на своята душа. Човешкото битие продължава своя ход дори в света на вечната забрава — смъртта. То е равно с вечността. Но за това е необходимо не тихо тлеене, а буйно горене пред „звездните мигове“ на живота; и пред най-решителния: мига на равностетката. Това са моменти, които налагат сила на характера.

Хвани, човече, този миг!
Това е кръстопът за тебе...

звучи завещанието-съвет на поета към неговото поколение.

Какво е за Матей Шопкин България?

Това е на първо място онази родина, към която всеки миг от живота си той се връща.

Това е разгърденият като „стар харамия“ хайдушки Балкан, ширните полета с вретенили пшеници на север и юг, страната, в която още звучи с не-повторима сила нежната Орфеева лира, кънти като грохотен химн Ботевата песен, оцеляла през годините. България е в драматично-героичното виждане на вековете, олицетворено във вечната твърдина на българската слава — Търновград; в древната река Янтра, свидетел на главоломни възходи и катастрофални падения („Янтра“ — Територия). И заедно с това незабравимият спомен за „застиналите образи“ от миналото, населили завинаги душата на поета. За него България е живият днес българин, олицетворение на най-жизнените сокове на традицията. През изповедните нотки-автохарактеристики на стихотворението „Потомък“ (Територия) долавяме обобщената душевност на българина. И ние се прекланяме пред тази душа „слънчева и твърда“.

През субективните трепети и преживявания на поета прозират особености на българския характер: жизнерадостната съзерцателност към вечерния сняг, който кънти като светла песен в душата на труженика („Вечерен сняг“ — Територия); ефирната нежност, камерно приглушена в серафичен шепот насамо с „изворните зеници“ на настъпилата зима — една прошепната мелодия, която напомня чистия разговор с любима жена. Но българинът е олицетворение и на „яроствата ненавист, измерена с юмрука на честта“; защото противодействащите стихии на неговата безпределна обич са в пълен контраст с „византийските нрави“, с подлостта („Увереност“ — Територия).

Поезията на Матей Шопкин с най-добрите си образци е един усилен поход, неравен понякога, към словото, което търси истината.